

KOSOVA VE KIRIM VAKALARININ ULUSLARARASI HUKUK PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Abdullah TUNÇ

*Doktora Adayı
Siyaset Bilimi Bölümü
Georgia State University*

Hamdi Fırat BÜYÜK

*Doktora Adayı
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ankara Üniversitesi*

Öz: Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanması ve ardından Kırım'ı ilhak etmesi, NATO'nun Kosova Müdahalesinden sonra yaşanan en büyük uluslararası hukuk ve dış politika sorunlarından biridir. Kosova ve Kırım vakaları, sürekli karşılaştırılmakta; özellikle, Rus tarafı ve destekçileri ve de Sırbistan Kosova ve Kırım'ı aynı zeminde değerlendirerek Kırım'da yapılan müdahale için Kosova müdahalesini bir meşrulaştırma aracı olarak kullanmaktadır. Makalede Kosova ve Kırım müdahaleleri, uluslararası hukuk başta olmak üzere tarihi, demografik ve siyasi yönleriyle ele alınarak, iki vakanın ortak yönleri ve farklılıkları ortaya konmuştur. Söz konusu müdahaleler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde çıkan sonuç, Rusya Devlet Başkanı Putin'in iddia ettiği, "Kırım'da yaşananların Kosova'da yaşananlara çok benzer olduğu" ve Kosova müdahalesinin Kırım'ı meşrulaştıracığı değil; aksine iki olay arasında temel farklılıklar bulunduğu ve Kosova'nın Kırım'a emsal olamayacağıdır.

Anahtar Kelimeler: İnsancıl Müdahale, Kırım, Kosova, Kuvvet Kullanma, NATO, Rusya, Vatandaşların Dışarıda Korunması için Kuvvet Kullanımı

A COMPARATIVE ANALYSIS OF KOSOVO AND CRIMEA CASES FROM AN INTERNATIONAL LAW PERSPECTIVE

Abstract: Russia's annexation of Crimea becomes one of the most significant issues in international law and politics right after the NATO's

Kosovo intervention. Kosovo and Crimea cases are usually being compared by Russia and its supporters and they use the Kosovo case as a legitimization tool for the Crimea's annexation. In this paper, two disputed cases were compared by the terms of international law, history, politics and demographics. By this way, it was attempted to show the similarities and differences between two cases. After the comparison, it was understood that Kosovo case cannot be a precedent for Crimea's annexation and there are major differences between two cases on the contrary of the claims that what happened in Kosovo is very similar in Crimea.

Key Words: *Crimea, Humanatarian Intervention, Kosovo, NATO, Russia, Use of Force, Use of Force for the Protection of Nationals Abroad*

Giriş

Kosova Sorunu, 1990'lı sonunda yaşanan kanlı savaş, insan hakları ihlalleri, NATO Müdahalesi ve daha sonrasında Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesinden çok daha geniş bir süreci kapsamaktadır. Balkan Savaşları ile birlikte Osmanlı'dan ayrılan Kosova'nın bu tarihten günümüze kadar tartışmalı konumu olmuştur. 1990'lı yılların sonunda Kosova'da yaşanan insanlık dramı ve kanlı savaş esasında Kosova sorununda sadece son perdeyi oluşturmaktadır ve bu perdenin kapanmasını sağlayan NATO Müdahalesi birçok açıdan halen tartışılmakta ve müdahalenin hukukiliği üzerinde soru işaretleri bulunmaktadır.

1774 yılında Osmanlı'dan bağımsızlık kazanan ve 1783 yılında Rus İmparatorluğu'nun yönetimi altına giren Kırım, 1954 yılında SSCB'nin özerk cumhuriyetlerinden olan Ukrayna'ya bırakılmıştır. Sovyetlerin dağılması sonrasında ise Ukrayna Cumhuriyeti içerisinde özerk cumhuriyet statüsünde devam eden Kırım, 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanması ve ardından Kırım'ı ilhak etmesi NATO'nun Kosova Müdahalesi'nden sonra yaşanan en büyük uluslararası hukuk ve dış politika sorunlarından biridir. Kosova ve Kırım vakaları, sürekli olarak kıyaslanmakta, özellikle, Rus tarafı ve destekçileri Kosova ve Kırım'ı aynı zeminde değerlendirerek ilk günden bugüne Kosova vakasını kullanmaktadır.

Bu makale Kosova ve Kırım vakalarını inceleyerek aralarındaki benzerlik ve farklılıkları göstermeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede yaşanan krizlerin arka planı, kriz süreçleri ve müdahalelerin hukukiliği değerlendirilerek kapsamlı bir çerçeve ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kosova ve Kırım vakalarını ele almadan önce söz konusu bölgelerdeki askeri güç kullanımlarının karşılaştırılabilmesi için uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin genel çerçeveye değinilmesi gerekmektedir. Zira, NATO'nun Kosova müdahalesinde temel gerekçe “insancıl müdahale” iken Rusya'nın Kırım'ı işgalinde “vatandaşların dışarıda korunması için kuvvet kullanımı” (VDKKG)'dir.¹ İnsancıl müdahale ve vatandaşların dışarıda korunması doktrinleri, insan güvenliği esas alınarak geliştirilen doktrinlerdir ve bu doktrinlerin Birleşmiş Milletler paradigmasının ötesinde hukuka uygun kuvvet kullanımları olduğu da ileri sürülmektedir. (Arend ve Beck, 1993) Söz konusu doktrinler

¹ Bundan sonra “vatandaşların dışarıda korunması” olarak ifade edilecektir.

ilerleyen kısımlarda açıklanacaktır; burada ise kuvvet kullanma hukukuna ilişkin BM Antlaşması ile getirilen kuvvet kullanma yasağına ve yasağın içeriğine kısaca değinilecektir.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı düzenleyen en temel kural, BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında geçen aşağıdaki hükümdür:

Bütün üye devletler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı gerekse BM amaçlarına aykırı olarak herhangi bir şekilde kuvvet kullanmaktan kaçınacaklardır.²

Md. 2/4'te öngörülen kuvvet kullanma yasağının istisnasının md. 51'de düzenlenen aşağıda alıntılanan meşru müdafaa hakkı olduğu kabul edilmektedir (Başeren, 2003: 48).

“İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmünün, BM üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri alıncaya kadar, doğal olan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına hanel getirmeyeceği; bu meşru müdafaa hakkını kullanarak üyelerin aldığı tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyine bildirileceği ve Konseyin işbu Antlaşma'ya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir şekilde etki etmeyeceği...”³

Dolayısıyla, Antlaşma'nın 51.maddesine göre silahlı saldırıya maruz kalan bir devlet tek başına (münferit) veya başka devletlerle bir araya gelerek (müşterek) meşru müdafaa hakkını kullanabilecektir. Meşru müdafaa hakkının diğer dayanağı ise uluslararası teamül hukukudur. Buna göre, meşru müdafaa hakkının kullanımında aranan şartlar aciliyet, gereklilik ve orantılılıktır (Doğan vd. 2014: 58).

Ayrıca md. 2/4'teki yasağı ihlal eden devletlere karşı münhasıran kuvvet kullanma yetkisiyle donatılmış merkezi bir otorite oluşturulmuştur. (Başeren, 2003: 48). Buna göre, BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde uluslararası hukuka aykırı bir biçimde kuvvet kullanmaya karşı

2 BM Antlaşması için bkz.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf

3 BM Antlaşması 51.madde

Güvenlik Konseyi'ne kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir. BM Antlaşması ile devletlerin münferiden kuvvet kullanmaları hukuka aykırı bir fiil haline getirilerek bu hukuka aykırı fiile karşı kuvvet kullanacak kolektif bir yetki oluşturulup bu yetki münhasıran BM'ye verilmiştir (Başeren, 2003: 48).

Md. 2/4'teki kuvvet kullanma yasağı silahlı saldırı, saldırı, daha az önemli kuvvet kullanımı ve müdahaleden oluşan dört kategoriye kapsamaktadır (Başeren, 2003: 145). Bir devletin meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için bu kategorilerden silahlı saldırı fiiline maruz kalması gerekmektedir. Saldırı fiilinin varlığı halinde ise kolektif güvenlik sistemi çalıştırılarak Güvenlik Konseyi'ne verilen kuvvet kullanma yetkisi işletilecektir. Müdahale ya da daha az önemli kuvvet kullanmaya maruz kalan devletler ise kuvvet kullanılmasını içeren karşı tedbirlere başvurabileceklerdir.

Kosova Vakası

Kosova'da Arnavut-Sırp Uyuşmazlığının Arka Planı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, Sırp'ların yönetiminde çok fazla söz hakkı sahibi olduğu ve diğer ülkelere baskı rejimi uygulanan bir devlet yapısındaydı. Ülkenin adından da anlaşılacağı gibi isimde geçen üç millet dışında diğer milletler yönetim seviyesinde kendisine çok fazla yer bulamamıştır. Arnavut halkı ise bu dönemde ezilen gruplardan bir tanesini oluşturmuştur.⁴ Etnik, dilsel, kültürel ve dinsel olarak ülkede baskın gruplardan ve diğer azınlıklardan farklı olan Arnavutlar ülke yönetiminde söz sahibi olamamıştır (Emiroğlu, 2006: 91-108).

Bu dönemde Arnavutlar üzerinde kısıtlamalar dil ve demografi alanında yoğunlaşmaktaydı. Arnavut eğitim kurumlarının kapatılması yanında, Arnavutça yayın yapan basınında faaliyetlerine izin verilmemiştir. Ayrıca Kosova'da demografik yapının Sırp çıkarlarına uygun şekilde değiştirilebilmesi için sistematik olarak ülkenin başka bölgelerinden ithal edilerek Sırp nüfusu bölgeye yerleştirilmiştir. Bu politikalara Arnavutların tepkisi, "Kaçak" adını verdikleri Sırp karşıtı ayaklanmalar veya Arnavutluk'a ya da diğer komşu ülkelere göç etmek şeklinde

⁴ Yugoslavya'da yaşayan başlıca uluslar (alfabetik sıra ile): Arnavutlar, Boşnaklar, Bulgarlar, Goralılar, Hırvatlar, Karadağlılar, Macarlar, Makedonyalılar, Müslümanlar, Sırp'lar, Torbeşler, Türkler, Ulahlar, Yugoslavlar, Roma Halkı vd.

olmuştur. “Kolonileştirme” adını verdikleri politikalar sonucu bölgeye yaklaşık 70.000 Sırp’ın yerleştirilmesi ve 1918-1941 arası bölgeden 90.000-150.000 Arnavut’un kaçmak zorunda kalması yaşanan demografik değişimin boyutları hakkında bir fikir vermektedir (Demirtaş vd, 2010: 56-57). Bu politikalar sonucunda 1921 nüfus sayımına göre Kosova’daki Arnavutların oranı %65,8 iken 1939’da bu oran %54,4’e düşmüş, buna karşılık Sırpların oranı %21,1’den %33,1’e çıkmıştır (Demirtaş vd, 2010: 56-57).

2. Dünya Savaşı sırasında İtalya, Arnavutluk’la birlikte Kosova’nın da büyük bölümünü işgal etmiş ve “kukla” Arnavutluk devletini sınırlarına katmıştır. Savaş sonrasında ise Kosova Bölgesel Halk Konseyi, Arnavutluk’tan ayrılmayı seçmiş ve yeniden kurulan Yugoslavaya’nın parçası olma yönünde karar almıştır. Savaş sonrasında Tito tarafından Yugoslavya azınlıklarına anayasal geniş haklar tanınmıştır. Bu durumdan diğer halklar gibi faydalanan Kosovalı Arnavutlar, bu dönemde Arnavutça eğitim veren okullar açabilmiş ve Arnavut dili Kosova’da devlet dili olan Sırpça-Hırvatça ile eşit statüde kabul edilmiştir. Ancak verilen hakların birçoğu kâğıt üstünde kalmış ve Sırpların devlet kademelerinde çok daha üstün olması sonucunda Kosova’da Arnavutların dezavantajlı durumu devam etmiştir (Demirtaş, 2010: 57).

1968 ve 1974 yılları Kosovalı Arnavutların hakları açısından önemli diğer tarihlerdir. 1968 yılında Kosova’ya özerk bir bölge olarak geniş haklar tanınmış ve Yugoslavya’yı oluşturan federe cumhuriyetlere yakın haklar verilmiştir. 1969 yılında ise ulusal sembol olarak çift başlı Arnavut kartalının bulunduğu ulusal bayrağın kullanılmasına dahi izin verilmiştir. 1974 yılında ise Tito federe cumhuriyetlere daha fazla hak verme yoluna giderek devletin hissedilmeye başlayan sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu minvalde aynı yıl Kosova, Sırbistan’ın içerisinde bir diğer bölge Vovvodina ile beraber özerk bölge ilan edilmiş ve Yugoslavya içerisindeki en geniş haklara sahip olmuştur (Kuçi, 2008: 39-41).

1980 yılında Tito’nun hayatını kaybetmesi ile beraber Kosova’da durum kötüleşmeye başlamıştır. Yaşam koşullarının zorluğunu protesto etmek için 1981’de Priştine’de gösteri yapan Arnavut üniversite öğrencilerine polis müdahale etmiştir. 32 öğrencinin yaralandığı ve pek çoğunun da tutuklandığı gösteriler, Tito sonrası Yugoslavya’da pek çok şeyin değişeceğinin bir göstergesi olmuş ve aynı zamanda Kosova’da Sırp-Arnavut çatışmalarının da miladı sayılmıştır (Vicker, 1998: 197-199).

Belgrad yönetiminin Kosovalı Arnavutlar üzerindeki baskıları 1987 yılında Sırp Milliyetçisi Slobodan Miloşeviç'in iktidara gelmesi ile zirveye ulaşmıştır. Sırp ulusal gururu pompalayarak Sırpların büyük desteğini alan ve Sırpları Yugoslavya'nın tek hakim kesimi yapmayı amaçlayan Miloşeviç, 1988 yılında Kosova Partisi'nin yönetimini tasfiye etmiş ve Arnavutların Belgrad'da temsilini sınırlamıştır. 1989 yılında ise Kosova ile beraber Voyvodina'nın da özerkliğini kaldırıp Sırbistan'a bağlı birer bölge haline getirmesi ise Arnavutlar o tarihe dek sahip oldukları tüm haklarını kaybetmiş oldular ve yoğun bir Sırplaştırma politikası ile yüzleşmişlerdir. (Silber and Little, 1997: 62-63).

Bu kararların ardından Kosovalı Arnavutlar ilk olarak barışçıl yöntemler kullanarak bir direniş kurmaya çalışmışlardır. 1990'da *de facto* olarak bağımsızlık ilan edilmiş ve 1992'de İbrahim Rugova'yı devlet başkanı seçilmiştir. Aynı dönemde kendi paralel devlet kurumlarını da devreye sokan Arnavutların mali desteği ise yurtdışında yaşanan Arnavut diasporasından almıştır.

Sırbistan'da giderek artan askeri müdahale söylentileri Yugoslav Halk Ordusu Generali Gracanın'ın Kosova'ya yürümeye hazır 50,000 Sırp ve Karadağlı asker var açıklaması ile zirveye ulaşmış ve Kosova genelinde böylesi bir durumda bir silahlı direniş kurulması gerektiği fikri yayılmaya başlamıştır (Silber and Little, 1997: 65). Aynı zamanda Bosna'da savaşı bitiren Dayton Anlaşması'nda anılmayan Kosovalı Arnavutlar arasında barışçıl direnmenin faydasız olduğu algısı daha da güçlenmiştir.⁵

1996 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës-UÇK*) saldırılara başlaması ile silahlı mücadele bir ihtimal olmaktan çıkarak pratiğe dönüşmüştür (Demirtaş, 2010: 58). Sırplar tarafından öldürülen bir Arnavut öğretmenin cenazesinde sahneye çıkan UÇK, Sırp güvenlik güçlerini ve Belgrad'la iş birliği yapan Arnavutları hedef almıştır. Miloşeviç rejiminin buna tepkisi ise beklenildiği çok sert oldu ve ayırım yapmadan tüm Arnavut halkı üzerinde baskı kurmaya çalıştı ve askeri tedbirleri arttırmıştır.

UÇK'nın programındaki ana amaç öncelikli olarak Kosova'nın bağımsızlığı ve ardından ise Büyük Arnavutluk'un kurulmasıydı (Glenny, 2001: 521). Büyük Arnavutluk'un sınırları ise Kosova ve

5 Dayton Anlaşması tam metni için bkz: <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>

Arnavutluk topraklarının yanı sıra Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Yunanistan'da Arnavutların yoğun yaşadığı ya da geçmişte Arnavut yerleşimine sahip olmuş bir kısım toprakları da içine alıyordu. 500,000 kişilik bir kurtuluş ordusu kurmak da UÇK'nın amaçlarından bir tanesiydi. Bunun yanı sıra UÇK, Sırbistan'ın bu zamana kadar uyguladığı politikalar ile Kosova'yı Sırplaştırmaya çalıştığını ve etnik temizlik yaptığını iddia etmekteydi; bu gerekçe nedeni ile kendilerinin haklı bir mücadele içinde olduklarını savunmuştur.

Kosova'da NATO Müdahalesi Öncesi Son Durum

Kosova'da 1990'lı yılların sonuna yaklaşıldığında tam anlamıyla bir kargaşa ortamı mevcuttu. Her şeyden önce iki büyük etnik grup arasında gerginlik son derece yükselmişti. Kosovalı Sırlar Milošević'in eninde sonunda Kosova'da Sırp hâkimiyetini tesis edeceğine ve bu gerginliğin böylece sona ereceğine inanmaktaydılar. Kosovalı Arnavutlar ise uzun süre ısrar ettikleri “sivil itaatsizlik” kampanyalarından sonra Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Anlaşması'nda ellerine bir şeyin geçmediğini görerek büyük hayal kırıklığına uğramış ve genel itibari ile silahlı mücadeleye destek verir olmuşlardır. Silahlı mücadele Arnavutlar adına UÇK üzerinden devam etmiştir.

UÇK, Kosova'nın bazı bölgelerinde denetimi ele geçince Sırp polisi ağır silahlar ile birlikte UÇK'ya yardım ettiği iddiası ile ayırım gözetmeksizin Arnavut köylerinde şiddet eylemlerine başlamıştır. Sırp Polisinin bu saldırıları beklentinin aksine UÇK'ya olan desteği daha da arttırmış ve UÇK'ya katılımlar artmıştır.

UÇK ve Sırp güvenlik güçleri arasında büyük bir güç dengesi farkı bulunuyordu ve UÇK saldırılarına Sırp güvenlik güçlerinin verdiği sert karşılıklar sonucunda çok sayıda masum sivil hayatını kaybetmiştir. Sırp güçlerinin, UÇK direnişini tamamen ortadan kaldırmak için 1998 yılı sonunda başlattığı operasyonlarda şiddet ve sertlik yanlısı tutumunu iyice arttırması sonucu birçok ılımlı Arnavut ve Arnavutlar dışındaki diğer etnik gruplar da (Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Roma Halkı vd.) UÇK'ya katılmış ve/veya desteklemiştir. UÇK'ya artan bu destek neticesinde 1999 yılına gelindiğinde, UÇK'nın silahlı milis mevcudu 30 bine ulaşmıştır (Küpelı, 2000: 102). 1998 yılındaki büyük operasyonun parçası olarak Sırp hükümeti Arnavutluk ve Kosova sınırına büyük bir askeri sığınak yapmaya ve çok sayıda askeri sevk etmeye başlamıştır. Bu durum uluslararası kamuoyunun büyük tepki göstermesine neden

olmuştur. Aynı zamanlarda Kosova'nın resmi olarak tanınmayan cumhurbaşkanı İbrahim Rugova, Batılı güçlerden yardım istemiş ve bölgeye barış gücü askerleri gönderilmesi çağrısında bulunmuştur (Küpeli, 2000: 104-108).

Batılı güçler genel itibari ile UÇK'yı Kosovalı Arnavutların hakkını savunan ve Sırp saldırıları sonucu silaha sarılan savaşılar olarak görmüştür. 22 Temmuz 1998 tarihinde ise Kosova Parlamentosu UÇK'yı "meşru Kosova Örgütü" olarak kabul ederek bu düşünceleri arttırmıştır. UÇK'nın meşru bir örgüt olarak tanınmasına ve ülke içerisinde son derece önemli bir desteğe kavuşmasına rağmen, UÇK'nın eylemlerinin masumluluğu tartışılmıştır. UÇK, açık bir şekilde Arnavut köylerini ve masum Arnavutları misilleme amaçlı kullanmıştır. Bunun ana nedeni ise masum sivil halkın Sırp güçleri tarafından katledilmesi ile başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere Batılı güçlerin dikkatini bölgeye çekmek ve bir NATO Müdahalesi yaratmak olmuştur.

UÇK'nın böyle bir amacı güttüğü şu anki Kosova Cumhurbaşkanı ve dönemin önemli UÇK komutanlarından olan Haşim Taçi başta olmak üzere çok sayıda üst düzey UÇK'lı tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca AGİT'e bağlı çalışan Kosova Gözlem Misyonu (KGM) raporörleri de bunu açıkça raporlarında belirtmiş ve bu raporlar NATO ve BM nezdinde sunulmuştur. UÇK'nın bu amacı ile ilgili ünlü gazeteci Richard Cohen şu sözleri söylemiştir:

"UÇK'nın basit ama etkili bir planı vardı. UÇK, Sırp Polisini öldürecek. Sırparsa misillemeye verilecek cevapla çok sayıda sivili öldürecek, bu tam bir Balkan tarzı. Batı, Bosna'da gecikerek de olsa yaptığı gibi harekete geçene kadar afallayacaktı. Aslında ABD ve Avrupa'nın çoğu UÇK tarafında savaşa girecekti ve plan işe yaradı!" (Ali, 2000: 158).

Kosova'da NATO Müdahalesine Yol Açan İnsan Hakları İhlalleri

NATO'nun askeri müdahaleye karar vermeden önceki süreçte sadece Mart 1998 ve Mart 1999 tarihleri arasında yaklaşık 2000 sivil Arnavut, Sırp polisleri tarafından öldürülmüştür. 1998 yazında çeyrek milyon insanın evleri, kasabaları ve tarlaları Sırp güçleri tarafından yok edilerek yaşadıkları yerlerden sürülmüşlerdir. Ocak 1999'da Racak Kasabasında

40 kişi katledilmiş ve bu katliama ait deliller BM görevlileri tarafından tespit edilmiştir.

1998 yılında, Sırp asker ve polisleri ile UÇK arasındaki çatışmalarda 1500 Kosovalı hayatını kaybetmiş ve 400,000 kişi mülteci durumuna düşmüştür. Nisan 1999'da, BM Yüksek Komiserliği verilerine göre, etnik temizlik süreci sonucunda 226,000 mülteci Arnavutluk'a, 125,000 mülteci Makedonya'ya ve 33,000 mülteci de Karadağ'a göç etmiştir. Mayıs ayı itibarıyla ise 1,5 milyon kişi yani ülke nüfusunun %90'ı yerlerinden edilmiş, 225,000 Kosovalı kaybolmuş ve 5000 kişi de öldürülmüştür.⁶

Bölgedeki insan hakları ihlallerine son vermek üzere BM Güvenlik Konseyi kararlarına ve uluslararası toplumun diğer üyelerinin çağrılarına rağmen Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri, Kosova'daki etno ayrılıkçı teröristlerin Sırlara karşı insan hakları ihlalleri yaptığını iddia ederek bölgedeki insani soruna karşı yürütülen çözüm arayışlarına karşı yapıcı eylemlerde bulunmamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova Kararları

Bölgedeki gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 1998 tarihinde 1160 sayılı kararını almıştır. Bu kararda Konsey, Federal Yugoslavya Cumhuriyetini 25 Mart 1998 tarihinde Kosova'da barış görüşmelerini yürütmeye çalışan Uluslararası Temas Grubu'nun belirttiği eylemleri uygulayarak ve görüşme yoluyla Kosova sorununa politik çözümü sağlayacak gerekli önlemleri derhal almaya, Kosova'nın Arnavut liderlerini tüm terörist eylemleri kınamaya ve Kosova Arnavut toplumu içindeki bütün unsurları, barışçı yollarla amaçlarını gerçekleştirmeye çağırmıştır. 1160 sayılı kararda, Kosova sorununun çözümü, Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin toprak bütünlüğüne dayalı çözüm ilkesi çerçevesinde ve Kosova'da yaşayan tüm Arnavutların hakları göz önünde tutularak sağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁷ Bu kararda önemli bir nokta da, Güvenlik Konseyi'nin, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliği esas alınarak çözüm arayışına başvurulması çağrısıdır.

6 Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

7 Tam metin için bkz: Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

1160 sayılı kararda Kosova da dâhil olmak üzere Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı silah ambargosu konulmuştur. Aynı zamanda sivillere ve Kosova'daki barışçıl gösterilere aşırı güç kullanan Sırp polisi ve UÇK'nın eylemleri Güvenlik Konseyi tarafından kınanmıştır.⁸

Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998 tarihli 1199 sayılı kararında ise, Kosova'daki durumun kötüye gitmesinin “bölgedeki barış ve güvenliğe tehdit” oluşturduğunu teyit etmiş ve çatışan tarafları sürdürülebilir bir ateşkese ve 1160 sayılı kararda belirtilen önlemleri almaya davet etmiştir.⁹

Güvenlik Konseyi'nin, NATO Müdahalesinden önce BM Antlaşmasının VII. bölümü altında Kosova sorunuyla ilgili çıkardığı 1160 ve 1199 sayılı kararlarda; Kosova'daki durumu gözlemlemesi için bir gözlemci gücünün (*Kosovo Verification Mission*) yerleştirilmesi için AGİT'i yetkilendirmiş, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, UÇK ve diğer tüm devlet ve örgütleri güç kullanımını ve insan hakları ihlallerini sona erdirmeye çağırması ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü garanti etmiştir. 1199 sayılı kararında yer alan şu husus önemlidir: “Kosova'daki durumun kötüleşmesi, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaktadır”.¹⁰ Konsey, BM Antlaşması'nın 39. maddesi çerçevesinde Kosova'daki durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğu saptamasında bulunmuştur. Fakat bu kararlarda, BM Antlaşması'nın 42. maddesi kapsamında NATO dâhil herhangi bir dış gücün insani amaçlı ya da başka bir amaca dayalı askeri güç kullanımı için yetkilendirilmesi söz konusu değildir. Bunun yerine Konsey, Kosova'daki insani krize son vermek ve bölgede barış ve düzeni sağlamak için, sorunun çözümünde tarafları diyalog ve işbirliği gibi barışçıl yöntemleri uygulamaya çağırmıştır.

NATO Müdahalesi: Gerekçe ve Amaçları

NATO üyeleri, uluslararası toplumun evrensel değerleri adına Arnavut kökenli Kosova halkını korumak için “insancıl müdahale” kapsamında

8 Tam metin için bkz: Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

9 Tam metin için bkz: Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

10 Tam metin için bkz: Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır. Bu düşünce günümüzde 'bir devletin, başka bir devletin vatandaşlarını, o devletin kendi zulmünden kurtarmak için ülkesi dışında münferiden kuvvet kullanması' olarak tanımlanan insancıl müdahale şeklinde tanımlanmıştır (Başeren vd, 2003: 174).

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile mevcut uluslararası hukukun kuralları arasında çelişkilerin ortaya çıktığı da gözlemlenmiştir. Ciddi insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amacı ve mevcut uluslararası hukuka aykırı güç kullanımı arasında hukuki bir çıkmaz ile karşılaşmıştır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak herhangi bir güç kullanma kararının, Kosova'ya askeri müdahalede bulunulmasına karşı çıkan Rusya ve Çin tarafından engellenmesi söz konusuydu. Genel Kurul'da "Barış İçin Birleşme Kararı" altında askeri müdahale için herhangi bir yetkilendirme de aramayan NATO, bunun yerine tek taraflı aldığı bir kararla askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir.¹¹

Kosova'ya askeri müdahaleye Rusya ve Çin'in karşı çıkması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nde buna yönelik bir eylemde bulunmanın engellenmesi söz konusu olacağından, NATO, BM'ye herhangi bir yetkilendirme için başvurmaksızın tek taraflı aldığı kararlarla Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. Kosova'ya müdahaleyi araç olarak seçen NATO, bunu Avrupa'nın sorununa Avrupa'nın kendi cevabı olduğunu ve Avrupa dışındaki herhangi bir yerde mutlaka benzer bir müdahalenin habercisi olmayacağını ileri sürmüştür. McWhinney'e göre de, Rusya veya Çin'in veto etme olasılığı göz önünde tutularak, BM Güvenlik Konseyi önüne Kosova'ya ortak askeri eylem teklifi getirilmemiştir (McWhinney, 2000: 73-75).

Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı NATO'nun askeri güç kullanımı için BM Güvenlik Konseyi'nin açıkça yetkilendirilmesi ya da onayı olmamakla birlikte, NATO yetkililerinin açıklamalarına göre, bu müdahale BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla bağlantılı olarak uluslararası toplumun iradesine dayandırılmıştır. NATO üyelerinin devlet ve hükümet başkanları Kosova Bildirisi'nde "bu eylem uluslararası toplumun politik amaçlarını desteklemektedir ve uluslararası toplumun talepleri NATO talepleri ile aynıdır" ifadesi yer almıştır (Çapar, 2006: 113).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2

Müdahale karşıtları ise, “NATO’nun eylemi bir bütün olarak uluslararası toplumun iradesini yansıtmaktadır” iddiasını ideolojik içerikli bir fikir olduğunu ileri sürmüş ve pek çok devlet böyle bir müdahale örneğinin NATO’nun “dünya polisi” olarak yeni rolünü yasallaştırmasından kaygı duymuşlardır. NATO yetkilileri Kosova’ya müdahale gerekçesi olarak Yugoslavya’daki insani krizi gerekçe göstermişlerdir. Buna göre Yugoslav askeri ve milis güçlerinin ağır insan hakları ihlalleri müdahalenin meşru zeminini oluşturmaktadır.

Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, sürekli olarak BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal etmiştir. Miloseviç yönetimi altındaki askeri, polis ve milis güçler tarafından Kosovalı sivillere karşı aşırı güç kullanımı, bölgede istikrarsızlıklara yol açan ciddi boyutlarda insani felaketler doğurmuştur. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri tarafından binlerce insan Kosova’dan sınır dışı edilmiştir. Yugoslav hükûmetinin bu insan hakları ihlallerini ve güç kullanımı uluslararası toplumun büyük kesimi tarafından kınanmıştır. Herhangi bir gerekçeyle savunulması mümkün olmayan ve ağır insan hakları ihlalleri teşkil eden bu politikalar NATO askerî harekâtının haklılığı ve gerekliliği noktasında asli dayanaklardır (Çapar, 2006: 117).

Bombalama eyleminin başlangıcında, ABD Başkanı Bill Clinton da bu askeri müdahalenin insanların hayatlarını korumak için yapıldığını ifade etmiştir. 24 Mart’ta NATO müdahale etmeden önce, yaklaşık olarak 2500 kişi Sırp güçleri ve UÇK arasındaki iç savaşta hayatını kaybetmiştir. 11 hafta süren hava harekâtı esnasında yaklaşık olarak 10,000 kişi Kosova’da hayatını kaybetmiş ve bunların çoğunluğunu Sırp tarafından öldürülen Arnavut siviller oluşturmuştur (Çapar, 2006: 117-118).

NATO’nun Yugoslavya’ya askeri müdahalesi esas olarak iki temelde gerekçelendirilmiştir. Müdahaleyi haklı göstermek için ortaya konulan bu gerekçeler, Kosova Arnavutlarının Yugoslav Hükûmeti tarafından insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları ve/veya bu halkın ulusal self-determinasyon hakkına sahip olduğudur. İnsan haklarının yayılmasını sağlayan ve yürürlüğe koyan uluslararası hukuk belgeleri, bu hakları ihlal eden devletleri eleştirmek için zemin sağlamakla birlikte, BM Kurucu Antlaşması tarafından garantilen devletlerin egemenliğini ihlal eden “insancıl müdahaleyi” onaylamamaktadır.

İnsan haklarını korumak için gerçekleştirilen eylemler bu belgelerde büyük ölçüde belirtilmemekle birlikte, uluslararası hukukun diğer

geçerliliğini koruyan ilkelerini ihlal etmeyeceği varsayılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü hükümet dışı uluslararası örgütler, insan haklarını korumak amacıyla hükümeti ikna etmek için “açığa vurma” ve ikna etme yöntemini kullanmaktadır. Kızılhaç ve Kızılay gibi kuruluşlar ise insan hakları ihlallerini iyileştirmek için bunu insani yardımlar aracılığıyla yapmaktadır. Fakat insan haklarını elde etmek için bir araç olarak askeri metodlar hukuken kesinlikle tanınmamaktadır.

12 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen NATO Konseyi Toplantısı’nda yapılan ve 23 Nisan 1999 tarihinde devlet ve hükümet başkanları tarafından teyit edilen bir demeç ile NATO’nun Kosova çatışması ile ilgili hedefleri ortaya konmuştur. Buna göre:

- a. Kosova’daki tüm askeri eylemleri durdurmak ve şiddet ve baskıya derhal son vermek,
- b. Asker, polis ve milis güçlerinin Kosova’dan çekilmesini sağlamak ve Uluslararası bir gücü Kosova’da konuşlandırmak,
- c. Mültecilerin ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmışların koşulsuz ve güvenli dönüşünü temin etmek,
- d. Uluslararası Hukuk ve BM Antlaşmasına uygun ve Rambouillet Anlaşması temelinde Kosova’da politik bir antlaşma zemini oluşturmak NATO’nun hedefleri arasında gösterilmiştir.¹²

İnsancıl Müdahalenin Hukuki Statüsü ve NATO’nun Kosova Müdahalesinin Değerlendirilmesi

Soykırım, ağır insan hakları ihlalleri ve sivillerin katledilmesinin önüne geçmeye çalışan uluslararası toplumun çözüm olarak ürettiği insancıl müdahale, özellikle Soğuk Savaş sonrasında devletler tarafından sıklıkla ileri sürülen bir gerekçe olmaya başlamıştır ve son yılların çokça tartışılan uluslararası hukuk doktrinlerinden biridir. İnsancıl müdahale, henüz üzerinde uzlaşmış bir kavram olmamakla beraber genel olarak bir devletin vatandaşlarını soykırım, ciddi ve sürekli insan hakları ihlallerinden koruma amacıyla diğer devletlerin veya uluslararası örgütlerin kuvvet kullanma tehdidinde bulunması veya kuvvet kullanması olarak tanımlanmaktadır (Holzgrefe, 2003: 18).

¹² Ayrıntılar için bkz: <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

Hukuki statü bakımından insancıl müdahalenin BM sisteminde yeri olduğunu ileri süren yazarlara göre insancıl müdahale, BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan ya da meşru müdafaa kapsamı dışında hukuka uygun kuvvet kullanma biçimidir (Brenfors ve Petersen: 451). Bu görüştekiler, etik sebepler ileri sürmenin yanı sıra hukuki olarak BM Antlaşması md.2/4'ün yalnızca “bir devletin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve BM Antlaşması ilkeleri aleyhine” kuvvet kullanılmayacağını düzenlediğini, insancıl müdahalenin ise BM Antlaşması'na aykırı olmadığını bu nedenle insancıl müdahalenin hukuki olduğunu savunmaktadırlar (Brenfors ve Petersen: 499).

Diğer bir görüşe göre ise “bir devletin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve BM Antlaşması ilkeleri aleyhine” ifadesinin kuvvet kullanma yasağını sınırlandırmadığını tam aksine güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Buna göre, Antlaşma hükmündeki sayılan nedenler dışında askeri güç kullanmak yasaklanmıştır ve bu durum yasağın kapsamını genişletmektedir. Söz konusu görüş, Antlaşma metninin hazırlık çalışmalarına dayanarak antlaşmayı yapanların bu niyette olduğunu söylemektedir. (Başeren, 2003: 50)

Ayrıca, askeri müdahaleler tarihine bakıldığında, müdahaleler her ne kadar insancıl gerekçelere dayandırılrsa da pek çok defa siyasi gayelerin on planda olduğu görülmektedir. Bu durum ise insancıl müdahalenin kötüye kullanılması ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşüren bir sarmal riski taşımaktadır (Goodman, 2004: 107).

İnsancıl müdahalenin hukukiliğine ilişkin belirtmek gerekir ki uluslararası hukukun temel normlarından olan devlet egemenliği ile insan hakları normları çekişme içerisindedir (Vesel, 2003: 7). Bu açıdan uluslararası hukukta insancıl müdahale kavramı üzerinde uzlaşının olduğu söylenemez. Bununla birlikte insancıl müdahalenin hukuki olduğunu savunan hukukçular, insan hakları ve uluslararası ceza hukukundaki gelişmelerle bu müdahaleyi meşru kılacak ölçütlerin ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Bunlara göre ölçüt veya sınırlandırmalar şu şekildedir; i) müdahale, ağır insan hakları ihlallerinin varlığı halinde olmalı, ii) insan hakları ihlallerine son vermek için yapılmalı, iii) müdahale için diğer seçenekler tüketilmeli, iv) müdahale amacıyla sınırlı ve ölçülü olmalı v) uluslararası topluma danışılmalıdır. Kosova müdahalesinin değerlendirilmesi bu ölçütlere göre yapılacaktır.

Ağır insan hakları ihlallerinin varlığı

İnsancıl müdahalede bulunabilmek için öncelikli şart, müdahale yapılan bölgede ağır insan hakları ihlallerinin bulunmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kosova'da ağır insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği ve insancıl müdahalenin bu şartı karşılanmış olduğu söylenebilir. İnsan hakları ihlalleri başta Yugoslavya tarafından Kosovalı Arnavutlara uygulanmış ancak savaşın başlaması ile beraber UÇK şiddeti ile beraber başta Kosovalı Sırplar olmak üzere tüm halklara yönelmiş ve 1998 yılından itibaren ise savaş tüm Kosova'da insani açıdan çok ağır bir duruma gelmiştir.

Ayrıca daha önce mülteciler, zorunlu göç, ölümler ve tecavüzler gibi diğer insan hakları ihlalleri için verilen rakamlar da Kosova'da iki tarafında geniş bir insan hakları ihlali yaptığını kanıtlamaktadır.

Müdahalenin insan hakları ihlallerine son vermek için yapılıyor olması

144

İnsancıl müdahalenin bir diğer unsuru yapılan müdahalenin yaşanan çatışmaları sonlandırması ve insani koşulların iyileştirilmesidir. NATO Müdahalesinin en temel sorunlarından birisi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

NATO Müdahalesi hemen Soğuk Savaşın sona ermesinin ardına denk gelmiştir. Bunun yanı sıra, NATO'nun kendisine varoluşsal yeni bir gündem bulma isteğine ve NATO'nun yeni genişleme dalgasına denk gelmesi gibi nedenler sebebiyle müdahalenin sadece insan hakları ihlallerini sonlandırmayı amaçladığını söylemek fazlaca iyimser bir yaklaşım olacaktır. Buna ek olarak, Bosna'da müdahale etmekte son derece geç kalan NATO ve Batı Bloğu aynı hatayı Kosova'da tekrar etmek istememiştir.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin NATO üyesi olacak olması, 1999'un NATO'nun 50. kuruluş yıl dönümü olması ve Rusya karşısında üstünlüğünü tam olarak pekiştirmek istemesi de müdahalenin siyasi sebepleri olarak sayılabilir. Kısacası müdahale insanı olmaktan çok siyasi olma özelliği taşımaktadır.

Diğer seçeneklerin tüketilmiş olması

İnsancıl müdahale için öngörülen diğer bir koşul ise sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi olanağının kalmamış olmasıdır. Bir başka deyişle sorunun çözümü için her çeşit diplomatik çaba harcanmış ve bunlardan sonuç alınamamış olması gerekmektedir (Pettifer, 2002: 9).

Batı kaynaklarında, NATO'nun Kosova müdahalesinde ana neden Belgrad yönetiminin uzlaşmaz tutumu olarak gösterilir. Ancak 1999 yılına gelindiğinde Yugoslavya'nın da siyasi bir çözüm bulunmasından yana olduğu görülmektedir. Zira Yugoslav Parlamentosu, Kosova sorununun bir an evvel siyasi bir çözüme kavuşturulması için bir öneriyi kabul etmiş bulunuyordu ve Yugoslav hükümeti Kosova'da bir BM barış gücü askerinin bulunmasını da rıza göstermişti.

ABD ve müttefikleri ise Kosova'ya yerleştirilecek askeri gücün NATO gücü olması konusunda son derece ısrarcı olmuş ve diğer talepleri göz ardı etmiştir. Müdahale öncesi en ciddi barış girişimlerinden olan Uluslararası Temas Grubu tarafından hazırlanan Ramboulliet Anlaşması metninde ABD bu tutumunu sürdürmüştür. Yugoslavya ise anlaşmanın ek bölümü kaldırılmadıkça anlaşmayı imzalamayacağını bildirmiştir. Zira ek bölümünde, NATO'ya Sırbistan topraklarında tam geçiş yetkisi, gerekli durumlarda Sırbistan içinde başka bölgelerde askeri müdahale yapabilme yetkisi ve asker bulundurma hakkı verilmekteydi. Bir ülkenin ulusal egemenlik haklarının açıkça ihlali olarak yorumlanabilecek olan bu şartların Belgrad tarafından kabul edilmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Yugoslavya bu maddeleri kabul etmemiş ve Kosova'daki gücün Rusya'nın da dâhil olduğu çok taraflı bir BM gücü olmasında ısrar etmiştir. Ancak ABD bu anlaşmanın kabul edilmemesini savaş sebebi saymıştır ve ardından da NATO Müdahalesi gerçekleşmiştir.

Anlaşılacağı üzere görüşmeler nihayete erdirilmeden müdahale gerçekleştirilmiştir. Sırp tarafının tüm hatalarına rağmen son dönemde ortaya çıkan siyasi çözüm iradesi yok sayılmıştır. Bu nedenle, müdahale öncesinde diğer tüm seçeneklerin tüketilmiş olduğu söylenemez.

Müdahalenin amacına uygun olarak sınırlı olması

İnsancıl müdahalenin bir diğer koşulu da kuvvet kullanımının sınırlı olmasıdır. Bu sınırlılık üç başlık altında değerlendirilebilir. Kuvvet kullanılan yer, kuvvet kullanımının süresi ve kullanılan kuvvetin kapsamı.

Kullanılan kuvvetin yer bakımından sınırlı olup olmadığına baktığımızda her ne kadar ana amacın Kosova'daki duruma müdahale etmek olduğu kabul edilse de müdahalenin tüm ülkeye yayıldığı görülmektedir. Kosova bölgesi dışında ülkenin büyük şehirleri Belgrad, Podgoritsa, Novi Sad, Niş ve Novi Pazar'da bombalanmıştır. Bombalamalar sırasında sayısı net olarak bilinmiyor olsa da çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş, şehirlerde yaşam derinden etkilenmiş, alt yapı ve gıda sorunu baş göstermiş ve şehirler harabeyle dönmüştür.

Müdahalenin yalnızca krizin bulunduğu bölgeyi yani Kosova'yı değil bir ülkenin bütününe hedef alması insancıl müdahalenin madde 2/4'e aykırı olmadığı savını tamamen çürütecek bir eylem olacaktır. Çünkü, yalnızca sorunlu bölge yerine bir ülkenin bütününe hedef almak o ülkenin bağımsızlığına direk ve açık bir saldırı teşkil edecektir. Bu durum aslında Sırbistan'ın egemenlik sınırlarına yapılmış bir saldırı niteliği taşımaktadır (Magnan, 2000: 39). Bu nedenle müdahalenin yer bakımından sınırlı olduğu söylenemez.

Kuvvetin zaman bakımından sınırlı olması müdahalenin başlangıç bitiş zamanlarının açık olarak belirtilmiş olmasını gerektirmektedir. NATO Müdahalesinden sonra müdahalenin süresine yönelik bir açıklama olmadığı gibi yabancı askerlerin varlığı halen ülkede devam etmektedir. Her ne kadar NATO askeri gücü Kosova'nın bağımsızlığı ile birlikte yetkilerini EUFOR ve EULEX'e bırakmış olsa da bir anlamda müdahaleyi gerçekleştirenler halen ülkede varlıklarını devam ettirmektedir ve varlıklarının ne zaman son bulacağı bilinmemektedir. Bu nedenlerle müdahalenin zaman bakımında sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Kullanılan gücün kapsam ve oranına baktığımızda da çeşitli sorunlar olduğunu görmekteyiz. Hem yer bakımından yapılan incelemede hem de yazı içerisinde yapılan değerlendirmeler de NATO'nun kullanılan gücün orantılı olması noktasında hassas davranmadığı görülmektedir. Bombardımanlar sırasında hem Arnavutlar hem Sırp'lar hem de bombardıman uğrayan şehirlerdeki sivil halk çok zor durumda kalmıştır.

Uluslararası toplumdan müdahale istenmesi

İnsancıl müdahalenin meşruluğu açısından öngörülmüş bir diğer şart ise uluslararası toplumdan yardım istenmiş olmasıdır. Bu açıdan Kosova vakası değerlendirildiğinde Arnavut otoritelerin başından itibaren bir

müdahale tarafları oldukları ve özellikle UÇK'nın da eylemleri itibariyle meseleyi uluslararasılaştırmak istediği göz önüne alındığında bir talep olduğu söylenebilir. Ancak Sırp tarafı ise sürekli olarak bir müdahaleye karşı çıkmış ve Kosova sorununun iç meselesi olduğunu söylemiştir. Savaşın sonlarında bir barış gücüne razı olmuş olsa da bu bir NATO gücü değil BM barış gücüdür. Kısacası müdahale talebinin taraflardan sadece birinden geldiği görülmektedir.

Kırım Vakası

1 Mart 2014 tarihinde Rus Parlamentosu'nun Kırım'a yönelik askeri güç kullanımını onaylaması ile başlayan askeri müdahale sonrasında Rusya'nın stratejik taktikleri ile Kırım'da idari binalar ele geçirilerek referanduma gidilmiş; bölgedeki nüfusun çoğunlukla Rus kökenli olmasının getirdiği kolaylıkla Kırım'ın Rusya'ya ilhakı gerçekleşmiştir. (Shaun, 2016) Kırım'da yaşananlar, uluslararası hukukçular tarafından çokça tartışılmış olmakla birlikte fiili de olsa ortaya bir durum çıkmıştır: Kırım, artık bir Rusya'nın kontrolündedir.

Rusya, uluslararası hukuk yönüyle Kırım'daki fiili işgalini vatandaşların dışarıda korunması için kuvvet kullanımı doktrinine dayandırmaktadır. Rusya'nın Askeri Doktrininde¹³ de yer alan vatandaşlarını sınırları dışında koruma yükümlülüğü, Rusya tarafından Güney Osetya ve Abhazya vakalarında da uluslararası meşruiyet aramak için kullanılmıştır. Ancak ozunde insani gerekçeler bulunsa da doktrininin hukukiliği tartışmalıdır.

Kırım krizinin arka planı

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Rus İmparatorluğu'na geçen Kırım, 1921 yılında Rusya'da Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesi ve SSCB'nin kurulması ile birlikte, "Kırım Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" adı altında SSCB içerisinde otonom bir cumhuriyet haline getirildi. Bu dönemde Kırım'daki Tatarlar sürgüne gönderilerek bölgeye çok sayıda Rus yerleştirildi. 19 Şubat 1954 tarihinde ise "ekonominin toplumsallığı, yakınlık ve yakın ekonomik ve kültürel bağlar" (Subtelny, 2000: 312) gerekçe gösterilerek

¹³ Rusya'nın Askeri Doktrini için bkz.
http://carnegieendowment.org/files/2010russia_militaryDoctrine.pdf, 05.01.2016

SSCB Yüksek Presidium’u tarafından Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne devredildi.

SSCB’nin dağılma sürecinde Ukrayna’da bağımsızlık için bir referandum yapıldı. Ukrayna’nın genelinde olduğu gibi Kırım bölgesi de %54 oy oranıyla Ukrayna’nın SSCB’den bağımsızlığı yönünde olumlu oy kullandı. Sonrasında Kırım Meclisi, 26 Şubat 1992 tarihinde “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” adının “Kırım Cumhuriyeti” olarak değiştirilmesine ilişkin bir karar almış ve 5 Mayıs 1992 tarihinde öz yönetim ilan edip 6 Mayıs’ta Kırım Anayasası’nı kabul etmiştir. Haziran 1992’de Kırım’ın, Ukrayna içerisinde bir “Otonom Cumhuriyet” olarak kalması kararlaştırılmıştır. Sonrasında Kırım Meclisi Ukrayna’nın bir parçası olduğunu ve öz yönetimin kaldırıldığını ilan etmiştir. (Subtelny, 2000: 312-318)

1994 yılında BM Güvenlik Konseyi üyeleri ile Ukrayna arasında Budapeşte Memorandumu imzalanmıştır. Rusya karşısındaki endişeleri nedeniyle caydırıcı bir güvence olarak gördükleri nükleer silahlardan önce vazgeçmek istemeyen Ukrayna, kendisine verilen güvenceler karşılığında ellerindeki tüm nükleer silahlardan vazgeçip, bunları Rusya’ya teslim etti. 1994 tarihli Budapeşte Memorandumu’na göre, nükleer silahlardan vazgeçmesinin karşılığında Ukrayna’ya şu güvenceler verildi:

- (1) Ukrayna’nın mevcut sınırlarına, egemenlik ve bağımsızlığına saygı gösterilecek,
- (2) Ukrayna’ya karşı güç kullanımında veya tehdidinde bulunulmayacak, Ukrayna siyasetini etkilemeye yönelik ekonomik baskılar yapılmayacak,
- (3) Ukrayna’ya karşı nükleer silah kullanılmayacak ve kullanılırsa BM Güvenlik Konseyi devreye girecek.
- (4) Bu konularla ilgili olarak sorun yaşanırsa, taraflar birbirleriyle iletişim halinde olacak.

Bu güvenceler, Rusya’nın da aralarında bulunduğu BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerince verildi. Budapeşte Memorandumu ile Rusya Ukrayna’nın nükleer silahlarından arınmasına karşılık Ukrayna’ya karşı kuvvet kullanmama yükümlülüğü içerisine girmiştir. Ukrayna’nın bağımsızlığı Rusya Federasyonu tarafından da tanınarak aralarındaki

sorunlar bu mutabakatla çözüme kavuşturulmuştur. SSCB'nin Karadeniz donanması iki taraf arasında paylaştırılırken Sivastopol'un, Rus donanma üssü olarak Rusya yönetiminde kiralanmış bölge olarak kalmasına karar verilmiştir. (Ozdemir, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/ukrayna-yeni-soguk-savas-esintileri-2/>, 2016)

SSCB'nin dağılışı sürecinde Kırım'ın hukuki statüsüne ilişkin yaşanan çalkantılı gelişmeler sonrasında Kırım nihayetinde tekrar Ukrayna'nın bir parçası haline getirilerek bir istikrara kavuşturulmuş oldu. Ancak bu durum, Rusya'nın Kırım üzerindeki taleplerinin son bulduğu anlamına gelmiyordu. 2008 yılı Eylül ayında o dönem Ukrayna Dışişleri Bakanı Volodymyr Ohryzko, Rusya'nın Kırımlılara Rus pasaportu vermesini "ciddi bir sorun" olarak gördüklerini açıklıyordu. Zira bu, daha sonra Rusya'nın "vatandaşlarını korumak" için askeri müdahalesine zemin hazırlama potansiyeli taşımaktaydı. (Acer, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-ve-uluslararası-hukuk>, 2016)

Rusya'nın müdahalesi

Ukrayna'da Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç yönetiminin AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayıp Rusya ile 15 milyar dolarlık ekonomik yardım ve doğal gazda indirim içeren bir anlaşma yapmasıyla başlayan protestolar neticesinde Yanukoviç iktidardan ayrılmak zorunda kaldı ve Batılı ülkelerle yakın ilişkileri destekleyen Arseniy Yatsenyuk iktidara geldi. (<http://abcnews.go.com/International/wireStory/eastern-ukraines-vote-key-moment-23654127>, 08.01.2016) Parçalı bir yapıda bulunan ve merkezi otoritenin zayıf olduğu Ukrayna'nın kendi nüfuz alanından çıkıp AB'nin etki alanına girmesini engellemek isteyen Rusya, öteden beri üzerinde emelleri olduğu Kırım'a müdahalede bulundu.

Yanukoviç'in ülkeyi terk etmek zorunda kalmasının ardından Kırım'daki silahlı, üzerinde herhangi bir işaret bulunmayan üniformaları olan silahlı güçlerde artış oldu. Putin Kırım'daki güçlerin Rus askerleri olmadığını Rus yanlısı yerel savunma güçleri olduğunu iddia etse de (Cullison, <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303801304579413032042408044>, 2016) Finlandiyalı askeri uzmanların raporuna göre Kırım'daki askeri güçler 'yüksek hazırlık seviyesindeki' Rus askerleridir. (Pulkki, <http://www.suomensotilas.fi/en/artikkelit/crimea-invaded-high-readiness-forces-russian-federation>, 2016) Rus askerleri,

“yerel güçler” adı altında Kırım Özerk Bölgesi’nin başkenti Simferopol’de parlamento ve hükümet binalarını ele geçirip buralardaki Ukrayna bayraklarını indirerek yerine Rusya bayraklarını astılar. Ayrıca Sivastopol ve Simferopol’deki iki ayrı havaalanını ve Ukrayna’nın Kırım’daki askeri hava üslerini ele geçirdiler. (The Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports>, 2016 Yerel güçler, müdahalenin sonrasında Kırım Meclisi’ne ve Sivastopol Şehir Konseyi’ne Kırım’ın bağımsız olmak ya da Rusya’ya bağlanmak arasında seçim yapacağı bir referandum kararı aldirdılar.

Referandum 16 Mart 2014 tarihinde yapıldı ve çıkan sonucun %96 oranında Rusya’ya katılma yönünde olduğu ilan edildi. 17 Mart günü Kırım Meclisi resmen Ukrayna’dan bağımsızlığını ilan eden bir karar aldı ve Rusya’ya katılma talebinde bulundu. (RT News, <http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/>, 2016) 18 Mart günü ise Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım’ın Rusya’nın bir parçası olduğunu resmen ilan eden bir açıklama yayımladı.(Myers and Bakers, http://www.nytimes.com/2014/03/18/world/europe/us-imposes-new-sanctions-on-russian-officials.html?_r=0, 2016)

VDKKK’nın hukuki statüsü ve Kırım Müdahalesinin Hukuken Değerlendirilmesi

Vatandaşların Dışarıda Korunması İçin Kuvvet Kullanımı (VDKKK), devletin başka bir ülkede ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan vatandaşlarını korumak için kendi sınırlarının dışında kuvvet kullanmasını ifade etmektedir. (Başeren, 2003: 160) Bunun yanında vatandaşların dışarıda korunması fiili daha dar kapsamda, tehlike altındaki vatandaşların ilgili devletin toprağından tahliyesi olarak da tanımlanmaktadır. (Arend ve Beck, 1993: 94) İngiliz hukukçu Sir Humphrey Waldock’un vatandaşların dışarıda korunması fiilinin uygulanmasında saydığı kriterler VDKKK’nın meşruiyeti bakımından genel kabul görmektedir. Buna göre,

- i. vatandaşların çok yakın bir tehlike altında olması
- ii. ev sahibi devletin vatandaşların güvenliğini korumada isteksiz(*unwilling*) veya yetersiz(*unability*) olması
- iii. kuvvet kullanacak devletin vatandaşlarını koruma amacı dışında hareket etmemesi gerekmektedir. (Waldock, 1952: 455-467)

1928 yılında imzalanan Briand Kellog Paktı'na kadar VDKKK'nın hukuka aykırı olmayan kuvvet kullanma biçimlerinden olduğu kabul edilmiştir. Briand Kellog Paktı ile BM Antlaşması arasında geçen sürede ise VDKKK'nın hukuki statüsü netlik kazanmamasına karşın devletler bu dönemde vatandaşlarını korumak için dışarıda kuvvet kullanmışlardır. (Başeren, 2003: 161)

BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmayı kesin bir biçimde yasaklamasından sonra VDKKK'yı izah edebilmek için temelde iki farklı teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerden ilki md. 2/4'teki kuvvet kullanma yasağının geniş kapsamlı bir yasak olmadığı tezine dayanırken diğer teoriye göre VDKKK, md. 51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkının hukuka uygun uygulamalarından biridir. (Thomson, 2012: 653) BM Antlaşması sonrası vatandaşların korunması eylemine birçok örnek verilmektedir: İngiltere ve Fransa'nın Mısır müdahalesi (1956), Belçika'nın Kongo müdahalesi (1960), ABD'nin Dominik Cumhuriyeti müdahalesi (1965), ABD vatandaşlarının Lübnan'dan tahliyesi (1976), İsrail'in Uganda Entebbe havaalanına saldırısı (1976), Mısır'ın Larnaka'da uçağa saldırısı (1978). (Wingfield, 2000: 444-460) Bu hadiselerin ardından BM'de yapılan tartışmalar incelendiğinde küçük çaplı tahliye operasyonlarının meşru kabul edildiği ancak saldırı teşkil eden uygulamaların hukuka uygun görülmediği ve kınandığı ortaya çıkmaktadır. (Thomson, 2012: 640)

Bu bilgiler ışığında Kırım'ın işgalini değerlendirilirse; Rusya, temel olarak Kırım'da vatandaşlarını korumak için kuvvet kullandığını ve bunun meşruiyete sahip olduğunu iddia etmektedir. Rusya'nın kuvvet kullanımını değerlendirirken Rusya iç hukukuna bakılması ve Rusya'nın müdahalesinin BM nezdinde nasıl ele alındığı önem arz etmektedir. Soğuk savaş döneminde devletlerin VDKKK gibi bir haklarının olmadığını ileri süren SSCB'nin halefi Rusya, Vladimir Putin dönemiyle birlikte yayımlı politikasını meşrulaştırmak için VDKKK doktrinine dayanmaktadır. Aslında Rusya'nın bu doktrini savunmaya başlaması SSCB'nin dağılma süreci sonrasında kadar götürülebilir. 1993 yılında kabul edilen Rusya Federasyonu Anayasası devletin vatandaşlarını dışarıda koruma ve himaye etme sorumluluğu altında olduğunu içermektedir. (Thomson, 2012: 659) Ancak NATO'nun Kosova müdahalesi sonrası doktrin Rusya'da somutlaşmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2010 yılında son halini yayımladığı Askeri Doktrini'nin 20. maddesinde ise *"Rusya Askeri Kuvvetleri'nin Rusya sınırlarının dışında bulunan vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanımını meşru kabul etmektedir"* ifadesi yer almaktadır. (Carnegie,

http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, 2016)

Rusya Anayasası'na göre Devlet Başkanı silahlı kuvvetlerin kumandanı olmakla beraber savaş ilanı ve Rusya sınırları dışında askeri güç kullanma yetkisi Meclis'e verilmiştir. Rus Anayasası'nın 81. maddesine göre yalnızca Rusya'ya yapılan bir saldırı veya çok yakın bir saldırı tehdidinin varlığı halinde savaş ilan edilebilir.¹⁴ Rusya Federal Sıkıyönetim Kanunu'nda saldırı (aggression) şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Rusya topraklarına saldırı (attack), işgal veya ilhak, toprakların bombardıman edilmesi, abluka, bunların yanında konumlarına bakılmaksızın askeri personele yönelik saldırı, Rusya'ya saldıran devlete askeri destek verilmesi veya kendi topraklarını saldırı için kullandırması saldırı eylemini teşkil etmektedir.*” Saldırının varlığı halinde Devlet Başkanı sıkıyönetim ilan eder, askeri kuvvetlerine muharebe için emir verir ve ivedilikle Meclis'e durumu bildirir. Başkanın sıkıyönetim ilanı Meclis tarafından onaylanmadığı takdirde ilan geçersiz olur.¹⁵ Rusya askeri kuvvetlerinin dışarıda kuvvet kullanmasında da benzer bir prosedür uygulanmaktadır. Devlet Başkanı'nın talebi üzerine Meclis dışarıda askeri güç kullanımına onay vermektedir.

Rusya Devlet Başkanı Putin, Rusya Parlamentosu'nun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden (Duma) Kırım'da yaşayan Rus vatandaşlarının tehlike altında olduğunu gerekçe göstererek Ukrayna'da askeri güç kullanımı için yetki talep etmiştir. Putin gerekçesinde şunları dile getirmiştir: “*Ukrayna'da gittikçe ağırlaşan olağanüstü durumla ilgili olarak, Ukrayna'da yaşayan Rus vatandaşlarının yaşamlarına dönük tehdit nedeniyle, Rusya Federasyonu Anayasası'nın 102. maddesine dayanarak, Rusya Silahlı Kuvvetleri güçlerinin Ukrayna topraklarında durumun toplumsal ve politik olarak normalleştirilmesine kadar kullanılmak üzere gönderilmesi yetkisini Federasyon Konseyi'nden talep ediyorum.*” (The Hindu, <http://www.thehindu.com/news/international/world/russian-parliament-approves-use-of-army-in-ukraine/article5739708.ece>, 2016)

Rus Anayasası ve Askeri Doktrininde dışarıdaki vatandaşları korumak için kuvvet kullanımı açık bir şekilde meşru kabul edilmektedir. Ancak

14 Bkz. Constitution of the Russian Federation, adopted by the All-Nation Referendum on Dec. 16, 1993

15 Bkz. Collection Of Russian Federation Legislation, 2002, No. 5, Item 375 (official gazette)

yukarıda ifade edildiği üzere Rus iç hukukunda saldırının içeriği belirlenirken dışarıdaki vatandaşların saldırıya uğraması ibaresi yer almamıştır. Rusya, VDKKK'yı bir doktrin olarak kabul etmekle birlikte saldırı tanımının kapsamına dâhil etmemiş gözükmektedir.

Rusya'nın Ukrayna'da kuvvet kullanma kararı almasından sonra konu BM nezdinde ele alınmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin toplantısında Rusya'nın BM Daimi Temsilcisi Vitaly Churkin yaptığı konuşmada, Rusya'nın toprakları dışında Rusça konuşan halkın güvenliğini sağlama sorumluluğu olduğunu ve Rusya Devlet Başkanı'nın Rusya Meclisi tarafından onaylanan kuvvet kullanma talebinin Ukrayna topraklarında ama Ukrayna'ya karşı olmadığını ifade etmiştir.

(<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11302.doc.htm>, 2016)

Ukrayna'nın BM Temsilcisi Yuriy Sergeyev ise Rusya'nın aldığı kuvvet kullanma kararına rağmen hâlihazırda birliklerinin Ukrayna topraklarında olduğunu ve Rusya'nın, Ukrayna'nın barış ve güvenliğini ciddi tehdit eden saldırı fiilini işlediğini belirtmiştir. Sergeyev, ayrıca Rusya'nın gerek BMGK'nın daimi üyesi olarak gerekse 5 Aralık 1994'te Budapeşte Memorandumu'nda, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı sorumluluklarına uymadığını dile getirmiştir.

ABD, İngiltere ve Fransa Temsilcileri ise, Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesinden derin endişe duyduklarını ve Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini söylemişlerdir. ABD Temsilcisi Samantha Power, Rusya vatandaşlarının ve Rusya'nın herhangi bir tehdit altında olmadığı halde parlamento, hükümet binalarını ve askeri üsleri ele geçirmelerinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca herhangi bir saldırının veya saldırı tehdidinin varlığı halinde Rusya'nın münferiden değil BM Güvenlik Konseyi ile hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.

(<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11305.doc.htm>, 2016)

Rusya'nın veto hakkı nedeniyle BM Güvenlik Konseyi tarafından kınama kararı alınamamış olsa da devletler Rusya'nın Kırım'da askeri güç kullanımına çok ciddi tepki göstermişlerdir. Bu tepkilerini ayrıca ekonomik yaptırım kararları ile de desteklemişlerdir.

Ayrıca Kırım'da yapılan referandum da BM Güvenlik Konseyi'nin önüne getirilmiştir. Kırım'daki referandumun uluslararası alanda tanınmaması çağrısı yapan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi karar tasarısı, Rusya tarafından veto edilmiştir.

(<http://www.amerikaninsesi.com/content/rusyadan-bmdeki-k%C4%B1r%C4%B1m-oylamas%C4%B1na-veto/1872047.html>, 2016) 27 Mart'ta ise BM Genel Kurul'unun toplantısında 100 üye devletin evet oyu, 11 karşı oy ve 58 çekimser oyla Kırım'daki referandumun geçersiz olduğu kararı alınmıştır. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Türkiye, Gürcistan ve Moldova'nın aralarında bulunduğu ülkeler Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini ve uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğini bildirmişlerdir. (http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.U24pAfl_t3Q, 2016) Referandum sonrası yapılan BM Genel Kurulu toplantısı göstermektedir ki Rusya VDKKK doktrinine dayanarak toprak bütünlüğü ilkesine aykırı bir biçimde Kırım'ı işgal ve ilhak etmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Görüldüğü gibi hem Kosova hem de Kırım'da gerçekleşen müdahaleler uluslararası hukuk açısından son derece netameli konular ve daha uzun süre tartışılacaktır. Her iki kuvvet kullanmada da hukuki tartışmaların siyasi tartışmaların gerisinde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca iki müdahale özellikle Rus tarafı ve destekçileri tarafından sürekli olarak kıyas edilmekte ve Kırım'da yapılan müdahale için bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Rusya Devlet Başkanı Putin, daha Kırım'ın Rusya Federasyonu'na katılmasını onayladığı gün yaptığı ilk açıklamada Kırım'da yaşananların Kosova'da yaşananlara çok benzer olduğunu ve Batı'nın bunu neden anlamakta zorlandığını bilmediğini ifade etmiştir (Russia Today, <https://www.rt.com/news/putin-address-parliament-crimea-562/>, 18.03.2014). Buna benzer açıklamalar daha sonrasında Rus tarafından gelmeye devam ettiği gibi dönemin Sırbistan Devlet Başkanı Tomislav Nikoliç de Sırp Devlet Ajansı Tanjug'a yaptığı açıklamada "Sırbistan'ın 1999'da düştüğü duruma şimdi Batı düşmüştür bizi ancak şimdi anlayabilecekler" diyerek yapılan tartışmalara hız kazandırmıştır.

Her ne kadar tartışmalar bu yönde devam etse de çeşitli açılardan bakıldığında iki kuvvet kullanma arasında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk olarak bakıldığında iki kuvvet kullanılan bölge ve sonuçları arasında ciddi bir farklılık bulunmaktadır. 2015 yılı Ekim ayında Belgrad'da düzenlenen Belgrad Güvenlik Forumu sonuç bildirgesinde ifade edildiği gibi Kosova krizinde özerklik hakkı gasp edilmiş bir yönetim birimi ana devletten bağımsızlık kazanmıştır; Kırım'da ise Ukrayna içindeki bir özerk bölge olan Kırım tartışmalı bir

referandum ile başka bir devlet olan Rusya Federasyonu'na ilhak olmuştur. Bu açıdan bakıldığında ortada büyük bir ontolojik farklılık bulunmaktadır ve bu bile tek başına mukayese etmeyi zorlaştırmaktadır.

Buna ek olarak NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında Sırbistan topraklarında başka bölgelerde yeni çatışmalar başlamadığı gibi Kosova bölgesindeki çatışmalar da sona ermiştir. Bu anlamda NATO Müdahalesinin bölge ve ülke genelinde çatışmaları sona erdirdiği ve NATO Müdahalesinin Sırbistan topraklarının başka bölgelerine taşınmadığı söylenebilir. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında Ukrayna'nın doğu bölgelerinde ayrılıkçılar ve Ukrayna hükümeti arasındaki çatışmalar hızlanmış ve günümüzde halen artarak devam etmektedir. Dahası Rusya'nın bu yaşananların arkasında olduğu yönünde çok ciddi iddialarda bulunmaktadır.

İkinci olarak ise karşımıza çıkan en büyük farklılık çatışma bölgelerinde yaşanan krizin tarihsel arka planıdır. Bunun iyice gösterilmesi amacıyla Kosova'daki uyuşmazlığın arka planı uzun olarak çalışma içerisinde verilmiştir. Kosova'ya baktığımızda Osmanlı döneminden günümüze Kosovalı Arnavutların üzerinde sürekli olarak bir hak ve demokrasi kısıtlaması görülmektedir. Kosovalı Arnavutlar, kurucu millet dahi sayılmadığı dönemlerden sonra Tito reformları sayesinde geniş özerklik elde etmiş olsa da verilen haklar daima kâğıt üzerinde kalmış ve Kosova'da dil, kültür ve din anlamında sürekli olarak bir baskı rejimi bulunmuştur. Miloşević iktidarının Kosova'nın özerkliğini kaldırması ise Kosovalı Arnavutların mücadeleye başlamaları için ana neden oluşturmuş ve bu zamana kadar Sırbistan'ın yaptığı en büyük baskı dönemi başlamıştır. Ardından yaşanan savaş (soykırım, etnik temizlik, zorunlu göç ve geniş insan hakları ihlalleri) ve NATO Müdahalesi ile Kosova bugünkü statüsünü tartışmalı bir şekilde de olsa kazanmıştır. Oysa Kırım'a baktığımızda ise Ukrayna genelinde protestoların başlamasına kadar Kırım'da bulunan Ruslar ve Kiev hükümeti arasında bir sorun olmadığı ve Rus asıllı Ukrayna vatandaşlarının geniş hak ve hürriyetlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca AGİD raporlarına göre bu hak ve hürriyetlerin kullanılması yönünde Kiev yönetimi bir zorluk da çıkarmamaktadır. Dahası henüz 1994 yılında Rusya, Budapeşte Memorandumu ve 1996 yılında Avrupa Konseyi üyeliği ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu beyan etmiştir ve bu tarihten sonra Rusya hiçbir zaman Ukrayna toprağı olan Kırım üzerinde bir hak talebinde bulunmamıştır. Bu açılardan değerlendirdiğimizde Kosova'da bulunan uzun tarihsel arka planın Kırım vakasında olmadığı Rusya'nın kuvvet kullanmasının ve Kırım'ın

ilhakının tam anlamıyla bir oldubitti olduğu ve çok fazla siyasi saik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kırım ve Kosova'daki demografik özelliklere baktığımızda da büyük farklılık görmekteyiz. Kosova'da Müslüman Arnavutlar nüfusun %90'ından fazlasını oluşturmakta iken Kırım'da Rus asıllı grubun toplam nüfusa oranı %60'ın altındadır. Kosova'da diğer %10 içerisinde bulunan Türkler, Boşnaklar, Goralılar gibi diğer halklar ise Arnavutlar ile kültürel ve dini açıdan birçok benzerliğe sahiptir ve bağımsızlıktan yana tavır almışlardır. Kırım'da ise Ukraynalı nüfusa ek olarak %13'lük bir Kırım Tatar nüfusu söz konusudur ki Rus yönetiminde bulunmayı istememektedir. Başka bir deyişle Kosova'da nüfusun %95'i aynı şeyleri düşünmekte ve beraber hareket edebilmektedir ancak Kırım'da nüfusun yarıya yakını Rus orijinli olmadığı gibi Rus yönetimini de arzulamamaktadır.¹⁶

Bir diğer önemli farklılık ise Kosova ve Kırım'da meydana gelen çatışmaların muhtevasıdır. Kosova'da Arnavutların başlattığı silahlı direniş Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) tarafından yürütülmekteydi ve bir komuta kademesi, belirli bir üniforması ve bayrağı bulunmaktaydı. Kısacası savaşı tarafların birbirini bildiği ve silahlı çatışmalar hukukun işleyebileceği bir ortam söz konuydu. Ancak Kırım'da ise direnişi yapan silahlı güçlere baktığımızda Rusya'nın bulanık savaş stratejisi içerisinde savaşçıların herhangi bir ülke ya da gruba ait üniforma giymediği, bilinen bir komuta kademesinin olmadığı görülmektedir. Dahası daha önce anlatıldığı gibi bu kişilerin Rus ordusu mensubu askerler olduğu yönünde ciddi kanıtlar bulunmaktadır.¹⁷

Bu noktada ortaya çıkan bir diğer farklılık ise Kosova'da sadece UÇK ve Kosovalı Arnavutların kendisinin savaşmış olmasıdır. Her ne kadar başka ülkelerdeki Arnavut diasporalarından para ve silah desteği almış olsa da ve dahi bazı batılı devletlerin UÇK'ya eğitim ve lojistik destek verdiği iddia edilse de cephede savaşanlar sadece UÇK mensubu Arnavutlardı. Kırım'da ise Rus vatandaşı olan askerler Kırım'da yerleşik bulunan Rus askeri üslerine ek olarak savaşa birebir dâhil olmuş ve denklemi değiştirmiştir.

16 <http://www.rferl.org/content/why-is-crimea-different-from-scotland-or-kosovo/25296187.html>, 28.12.2015

17 Bkz: Metin Gürçan, *Rusya'nın Ukrayna'daki Bulanık Savaş Stratejisi*, Analist Dergisi, Mayıs 2014. 10.01.2016

Başka bir farklılık ise iki bölgenin jeo-stratejik konumlarına baktığımızda karşımıza çıkmaktadır. Kosova bölgesi Sırbistan içerisinde özerk bir bölge olmakla beraber jeostratejik açıdan sadece Balkan politikasını ilgilendiren bir öneme sahiptir ve bağımsızlık kazandığında bile yeni bir çatışma ihtimali sadece bu bölgeyle sınırlı olarak öngörülebilmektedir. Ancak Kırım'ın konumuna baktığımızda daha farklı bir durum karşımıza çıkmaktadır. Kırım, Rusya açısından askerî açıdan çok önemli bir noktada bulunmakta ve hali hazırda ilhak öncesinde çok sayıda Rus askeri Sivastopol'daki Rus Karadeniz donanmasına ek olarak Kırım'da bulunmaktaydı. Ortadoğu'da devam eden savaşlar, NATO'nun ve AB'nin eski Sovyet coğrafyasını içine alacak şekilde doğuya genişlemesi, Rusya'nın bu genişlemeleri bir güvenlik tehdidi olarak gördüğünü açıklaması ve Rusya'nın 1990'lı ve 2000'li yıllardaki iç problemlerini çözerek yeniden bir uluslararası aktör olma iddiası düşünüldüğünde; Kırım ve Rus askeri üsleri Rusya'nın bu iddiası noktasında çok daha fazla önem kazanmaktadır. Dahası Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile beraber Karadeniz güvenlik denklemi de değişmiştir ve bu boğazlar üzerindeki tartışmaları da yeniden başlatabilecektir. Kısacası Kırım'ın ilhakı ve giderek artan Rus askeri mevcudiyeti Kosova krizinin aksine çok daha büyük siyasi krizleri başlatabilecektir.¹⁸

Ek olarak, Rusya'nın Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlık ilan etmesi sonrası verdiği tepkilere bakmak yerinde olacaktır. Rusya, Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi sonrasında bunun Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü bozmak anlamına geldiğini ve bunun uluslararası hukuk açısından sorunlu olduğunu iddia etmiştir ve Batı ülkelerini sert şekilde eleştirmiştir. Kosova'nın Sırbistan'dan kopmasını kabul edilemez olarak gören Rusya; Kırım'ın Ukrayna'dan tartışmalı bir referandumla kendi topraklarına katılmasını ise uluslararası hukuka uygun bulmaktadır. Bu ikircikli durum Rusya'ya yöneltilen en büyük eleştirilerden biridir.

Hem Kosova hem de Kırım'da kuvvet kullanımına ilişkin uluslararası hukuk açısından ciddi sorunlar olmakla beraber müdahalenin gerekçesi olarak sunulan argümanların da kendi içinde tutarsızlıkları bulunduğu görülmektedir. Bu durum karşımıza iki vakadaki en büyük benzerlik olarak çıkmaktadır. Ayrıca iki müdahalede de siyasi kararların ve uluslararası güç mücadelesinin karar almalarında son derece etkili olduğunu not etmek gerekmektedir. Lakin Kosova'da yaşananların

¹⁸ Bknz: Jean-Dominique Giuliani, *Russia, Ukraine and International Law*, Foundation Robert Schuman, Berlin, 2015.

geçmişine, geniş insan hakları ihlallerine ve mücadele yöntemlerine baktığımızda yine sorunlu olmakla beraber kendi içerisinde daha tutarlı olduğu anlaşılmakta ve Rusya'nın Kırım'da kuvvet kullanması ise siyasi saikler ile gerçekleştirilmiş en basit tabiriyle bir oldubitti olarak belirmektedir.

Hukuki açıdan önemle vurgulamak gerekir ki, Kosova ve Kırım müdahalelerinde gerekçe olarak ileri sürülen insancıl müdahale ve vatandaşların dışarıda korunması fiilini, BM Paradigmasının ötesinde hukuka uygun kuvvet kullanımları olarak kabul eden görüşler olmakla birlikte¹⁹ bunlar hukuken tartışmalı olan ve üzerinde uzlaşının sağlanamadığı gerekçelerdir. (Başeren, 2003: 160) Soğuk Savaş sonrası insan güvenliğinin ve insan haklarının korunmasını esas alan prensiplerin güçlenmesiyle insanı merkeze alan kuvvet kullanma gerekçeleri ileri sürülmüş ve bu gerekçeler devletler tarafından belirli bir ölçüde destek de görmüştür. Ancak Kosova ve Kırım hadiseleri de göstermektedir ki insancıl müdahale ve vatandaşların korunması gibi insani sebeplerin arkasında müdahalelerin asıl amacı siyasi olabilmekte ve insancıl sebepler istismar edilebilmektedir. Bu durum ise çifte standart oluşturmakta ve diğer devletlerin de uluslararası hukuka güvenini ve riayetini zedelemektedir. Rusya'nın Kosova sonrası yeniden şekillendirdiği uluslararası hukuk anlayışını da bu gözle okumak yerinde olacaktır.

19 Görüşler için bkz. Nejat Doğan, Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı, içinde Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu, editörler: Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Arslan, Siyasal Kitabevi, 2014.

Bibliyografya

Tezler:

Gökhan Çapar, *NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Antlaşması Açısından Analizi* (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006.

Kitaplar ve Makaleler:

Andrew Thomson. "Doctrine of the Protection of Nationals Abroad: Rise of the Non-Combatant Evacuation Operation", *Washington University Global Studies Law Review*, Vol. 11: 627, 2012.

Arend, Anthony C., Beck, Robert J. "International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm", New York: Routledge, 1993.

Başeren, Sertaç Hami. "Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları", Birinci Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

Birgül Demirtaş, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

David Vesel, "The Lonely Pragmatist: Humanitarian Intervention", *Deakin Law Review*, Sayı: 18, 2003.

Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Meşru Güç Kullanımı", içinde "Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu", editörler: Nejat Doğan, Cenap Çakmak, Halil Kürşad Arslan, Siyasal Kitabevi, 2014.

Edward McWhinney, "The United Nations and a New World Order for a New Millenium: Selfdetermination, State Succession, and Humanitarian Intervention", London, Kluwer Law, 2010.

Frances Trix, "Kosovar Albanians between a Rock and a Hard Place", Sabrina P. Ramet and Vjerran Pavlaković (der.), "Serbia Since 1989. Politics and Society under Milošević", Seattle, University of Washington Press, 2005.

Hajredin Kuçi, "Kosova's Independence: Stabilising or Destabilising Factor", Houston, Jalifat Publishing, 2005.

Hüseyin Emiroğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu”, Ankara, Orient Yayınları, 2006.

James Pettifer, “Kosovo Economy and Society After 1945: Some Observations”, Conflict Studies Research Center, 2002.

J. L. Holzgrefe, “The Humanitarian Intervention Debate”, Humanitarian Intervention: Ethical, Legal, Political Dilemmas, der. Robert O. Keohene; J.L. Holzgrefe, North Carolina, Duke University, 2003.

Julie Mertus, “Kosovo: How Myths and Truths Started a War”, London, University of California Press, 1999, içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Laura Silber ve Allen Little, “Yugoslavia: Death of A Nation”, New York, Penguin, 1997.

Martha Brenfors, Malene Maxe Petersen, “The Legality of Unilateral Humanitarian Intervention: A Defence”, Nordic Journal of International Law, Sayı: 69 Cilt: 4, s. 449-499.

Miranda Vickers, “Between Serb and Albanian. A History of Kosovo”, Londra, Hurst&Company, 1998 içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Misha Glenny, “The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999”, New York, Penguin, 2001.

Noel Malcolm, “Kosovo, A Short History”, New York, New York University Press, 1998 içinde Birgül Demirtaş, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 24, 2010, s.51-86.

Orest Subtelny, “Ukraine: A History”, University of Toronto Press, 2000.

Richard A. Magnan, “An Examination of the Legal Authority for the 1999 NATO Air Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia”, London, Foreign Service Institute, 2000.

Ryan Goodman, “Humanitarian Intervention and Pretexts for War”, *The American Journal of International Law*, Sayı: 100, s. 107-141.

Sir Humphrey Waldock, “The Regulation Of The Use Of Force By Individual States In International Law”, 81 RECEUIL DES COURS, 1952.

Tarıq Ali, “Masters of the Universe: NATO’s Kosovo Crusade”, Verso, London, 2000.

Thomas C. Wingfield, “Forcible Protection of Nationals Abroad”, *Dickinson Law Review*, Sayı:104 Cilt:3, 2000.

Yusuf Kupeli, “Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD”, Ankara Öncü Kitabevi, 2000.

Haberler, Gazete Yazıları ve Diğer Online Kaynaklar:

Alan Cullison. “Moscow Seals off Ukrainian Bases in Crimea”, *The Wall Street Journal*,
<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303801304579413032042408044>.

Amerika’nın Sesi. “Rusya’dan BM’deki Kırım Oylamasına Veto”
<http://www.amerikaninsesi.com/content/rusyadan-bmdeki-k%C4%B1r%C4%B1m-oylamas%C4%B1na-veto/1872047.html>.

Arto Pulkki. “Crimea Invaded By High Readiness Forces of the Russian Federation”. Suomen Sotilas,
<http://www.suomensotilas.fi/en/artikkelit/crimea-invaded-high-readiness-forces-russian-federation>.

Haluk Özdemir. “Ukrayna: Yeni Soğuk Savaş Esintileri-2”,
<http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/ukrayna-yeni-soguk-savas-esintileri-2/>.

Jean-Dominique Giuliani, “*Russia, Ukraine and International Law*”, Foundation Robert Schuman, Berlin, 2015. <http://www.robertschuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>.

Metin Gürcan. “Rusya’nın Ukrayna’daki Bulanık Savaş Stratejisi”, *Analist Dergisi*, Sayı:5, 2014.

- RFE/RL. “Why is Crimea Different from Scotland and Kosovo?”,
<http://www.rferl.org/a/why-is-crimea-different-from-scotland-or-kosovo/25296187.html>.
- Russia Today. “95.7% of Crimeans in referendum voted to join Russia”,
<http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/>.
- Russia Today. “Putin: Crimea similar to Kosovo”,
<https://www.rt.com/news/putin-address-parliament-crimea-562/>,
18.03.2014.
- Steven Myers ve Peter Baker. “Putin Recognizes Crimea Secession, Defying the West”, New York Times,
http://www.nytimes.com/2014/03/18/world/europe/us-imposes-new-sanctions-on-russian-officials.html?_r=0.
- The Guardian. “Armed men seize Crimea parliament”,
<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports>.
- UN News. “Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea Referendum Invalid”
http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.U24pAfl_t3Q, <http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11302.doc.htm>,
<http://www.un.org/News/Press/docs//2014/sc11305.doc.htm>
- Vladimir Radyuhin. “Russian Parliament approves use of army in Ukraine”, The Hindu,
<http://www.thehindu.com/news/international/world/russian-parliament-approves-use-of-army-in-ukraine/article5739708.ece>.
- Walker Shaun. “Russian takeover of Crimea will not descend into war, says Vladimir Putin”, The Guardian,
<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-russian-troops-crimea-john-kerry-kiev>.
- Yücel Acer. “Kırım’ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk”,
<http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/kirim-in-ilhaki-ve-uluslararasi-hukuk/>.

Anlaşma Metinleri ve Diğer Resmi Belgeler:

Dayton Anlaşması, <https://www.osce.org/bih/126173?download=true>

NATO Press Release, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm>,
1999.

NATO's Kosovo History, <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>

UN Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its
3868th meeting, on 31 March 1998,
<http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm>

UN Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its
3930th meeting, on 23 September 1998,
<http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm>

United Nations University, Kosovo and Humanitarian Intervention,
http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2